

Климатична справедливост, пол и екстрактивизъм

Съществуват взаимовръзки между екстрактивизма, широкомащабния (мега)добив на природни ресурси, като минерали, нефт или газ, неравенството между половете по отношение на достъпа до ресурси и контрола върху тях, конфликтното използване на земята и натрупването на трансакции с ресурси в една и съща област. Печалбите и задълженията се разпределят по социално различаващи се начини, като предимство имат компаниите предимно в Глобалния север. Успоредно с по-ранните колониални практики, селските групи и групите от коренното население в Глобалния юг - особено жените - са непропорционално засегнати.

Какво представлява екстрактивизмът?

Природните ресурси като нефт, газ или минерали често се добиват в периферни за световната икономика региони и се изнасят като суровини в други части на света, където се преработват и продават. Това става възможно благодарение на международното управление на финансовите и икономическите политики, като например споразуменията за свободна търговия.

Екстрактивизмът е вграден в логиката на превръщането на природата в стока. Въпреки че изгарянето на изкопаеми горива като енергийни източници е основната причина за глобалното затопляне, процесите на добив също допринасят значително за това. В проучване, оценяващо общите емисии на парникови газове от минния сектор (като се вземат предвид 65 минерални изкопаеми), се изчислява, че през 2020 г. той формира 15 % от емисиите на парникови газове. Тази оценка не включва емисиите от милиарди тонове добив на пясък и чакъл и значителните количества добита вода.

Добивът и използването на изкопаеми горива като енергийни източници играят ключова роля за глобалното затопляне и днешната климатична криза. ЕС одобри набор от политически инициативи, наречени "Зелена сделка", с които се ангажира да прекрати използването на изкопаеми енергийни източници и да стане "неутрален по отношение на климата" до 2050 г. Производството на електромобили и слънчеви панели обаче изисква използването на минерали и редки изкопаеми, които трябва да се внасят от чужбина. Например за батериите на електромобилите е необходим литий, както и кобалт, графит, никел и манган. Рядък минерал като лития се добива в няколко държави, включително в "литиевия триъгълник" в планинските райони на Боливия, Чили и Аржентина, в които се използва огромно количество вода в и без това много сухи райони, което води до загуба на поминъка и традиционния начин на живот на местните общности. Същевременно електронната индустрия (мобилни телефони, компютри, интелигентни устройства) е значителен краен потребител на калай, кобалт, платина и други метали и редки изкопаеми, като тантал, злато, паладий, сребро и мед.

Различно влияние и взаимовръзки на добивната промишленост върху половете

Обща характеристика на добивната промишленост са огромните екологични разходи, отрицателното въздействие върху здравето и разселването на хора. Хората, които живеят в близост до големите добивни индустрии, понасят тези разходи, сблъсквайки се с недостиг на вода, опасни води и замърсяване на въздуха, а жените - поради социално определената им роля на обгрижващи - и с повишени задължения за полагане на грижи.

Кредит: [Fibonacci Blue - Flickr](#), лиценз CC 2.0

Добивът на полезни изкопаеми има пряко отражение върху здравето, особено върху репродуктивното здраве на жените и момичетата, докато нарастващата бедност и продоволствената несигурност оказват влияние върху здравето на майките и новородените. Ефекти като загуба на доходи и ресурси, разселване и хуманитарна криза могат да доведат до увеличаване на случаите на насилие, основано на пола, включително трафик на хора с цел сексуална експлоатация и вредни практики като ранни бракове и принудителни съюзи. Последниците от добивната промишленост са дълготрайни. Многобройните заплахи, породени от добива на полезни изкопаеми, също така отслабват способността на маргинализираните групи от хора да се приспособяват към изменението на климата и други видове натиск върху околната среда.

Минното дело е сектор, в който доминират мъжете, а жените играят второстепенна роля като служители, често неофициално в периферията на минните обекти, при липса на мерки за безопасност и изпълняващи нископлатени дейности. Концентрацията на мъжка работна сила в минното дело и в (свързания с него) транспортен сектор върви ръка за ръка с повишена сексуална експлоатация на жени и момичета, рискове за здравето (като ХИВ) и насилие, основано на пола.

Спорове относно достъпа до ресурси и ролята на държавата

Пост колониалните държави, които са богати на ресурси, често се сблъскват с "ресурсно проклетие", макар и не само. Това означава, че тези страни

са силно изложени на корупция, липса на добро управление и липса на диверсификация на икономиката. Това често води до слаби екологични разпоредби и укриване на данъци, което се отразява на предоставянето на обществени услуги - от съществено значение за здравето на жените, образованието и намаляването на неплатената работа по полагане на грижи. Добивът на полезни изкопаеми, извършван от лицензирани дружества, може да съжителства с голям неофициален добивен сектор, в който стандартите за безопасност и труд обикновено са още по-ниски. Борбите за достъп до ресурсите са свързани с повтарящото се усвояване на нови пространства, от една страна, и отчуждаване на земя - често на коренното население - от друга.

Често се появяват многостранни конфликти между добивни компании, държавни агенции, неправителствени организации, екологични и социални движения и разнородни групи от местното население. Тези конфликти са свързани с необходимостта да се оспори властта, която взема решения за това как да се използва околната среда, как да се разпределят ползите и тежестите от добива и кой носи отговорност за произтичащите от това вреди. Асиметричните властови отношения предоставят значителни възможности на компаниите да лавират между местните лидери. Освен това екстрактивизмът често води до милитаризация и секюритизация на местата за добив и в целите региони. Местните протести срещу трудовата експлоатация, увреждането на околната среда и последиците за здравето често са силно репресирани.

Съпротивата на жените срещу експлоататорския екстрактивизъм

Справедливостта по отношение на половете и климатичната справедливост в областта на добивната промишленост означава справедливо разпределение на ползите и тежестите, но и отчитане на представителството на различните заинтересовани страни в различните сфери на вземане на решения. Жените и момичетата исторически страдат от системна дискриминация, произтичаща от стереотипите и диференцираните социални, икономически и политически роли, които им се отреждат в културите и обществата по света, и поради това са по-слабо представени в сферите на вземане на решения. Жените са изправени пред най-тежките последици от неолибералната програма за добив. Жените обаче също така се включват в съпротивата срещу добива, като излизат от традиционните роли на половете и се превръщат в лидери на движения, борещи се срещу разрушителния добив.

Препоръки

- Прилагане на член 14 от CEDAW във вътрешните и международните (търговски) политики относно правото на жените, живеещи в селски райони, да участват в планирането, разработването и прилагането им на всички равнища и да се радват на адекватни условия на живот, особено по отношение на жилища, санитарни условия, електроснабдяване и водоснабдяване, наред с други условия.
- Прилагане на Конвенция № 169 на МОТ относно правата на коренното население във вътрешните и международните (търговски) политики - международен правен инструмент, който включва правото на консултации по въпроси, засягащи техните земи, територии и ресурси.
- Необходимо е правителствата да включат правата на жените, децата, ЛГБТИК хората, хората с увреждания, малцинствата, коренното население и други групи, които са подложени на множествена дискриминация от пресичането на въздействието на споменатите фактори, в националните и международните стратегии за изменение на климата и в политиките за добив на полезни изкопаеми. Правата на хората не могат да бъдат нарушавани заради правата на компаниите да реализират печалба.

Кредит: [Sosialistisk Ungdom - Flickr](#), лиценз CC 2.0

“Екстрактивизмът не се е развил без съпротива във

времето. Например, жените в движението за мир в делтата на река Нигер се борят срещу добива на нефт при изключително неравностойни условия вече 70-80 години. В Марикана (Южна Африка) жените протестират, когато 34 минни работници са убити от полицията, защото стачкуват за достойно заплащане. Жените, засегнати от добива на въглища в Южна Африка се съпротивляват.”

(Саманта Харгрийвс, WoMin)

Тази история започва през 2017 г., когато местните хора от един регион, известен като “зърнохранилището на България”, научават, че една компания има инвестиционен план за проучване на газови залежи в региона. В документацията, представена на съответните държавни институции, методът за проучване и разработване на газовите находища е наречен евфемистично “хоризонтално сондиране”. По-внимателният прочит от страна на специалистите разкрива, че пълното описание съвпада с метода “фракинг”. Независимите експертни оценки показват, че подобно проучване и съответно добив на газ ще доведе до радиоактивно и химическо замърсяване, освен на почвата, водата и въздуха, но и на Варненското езеро и Северното Черноморие. В края на 2017 г. в региона се провежда референдум и над 97% от гласувалите се обявяват против подобни инвестиции. Първоначалните становища на съответните институции са отрицателни и не позволяват на дружеството да започне проучването си. От 2018 г. насам са заведени съдебни дела срещу институциите, които са издали съответните забранителни решения, а дружеството е завело и дела срещу самите длъжностни лица, за да сплши и всее страх у всеки, който се опита да му се противопостави. Използвайки различни административни похвати в процеса на съдебните спорове и армия от високоплатени адвокати, фирмата инвеститор се опитва да постигне целите си, без да се съобразява с живота и здравето на хората. Три смели жени повеждат успешна борба срещу инвеститора - д-р Дона Пикард от София, доктор по социология и собственик на земя в село в региона, Иванка Казакова, индивидуален член на Инициативния комитет “За чиста България”, и Айдън Яйя, жител на местно село и производител на биологичен мед.

Кредит: [Rick Hurdle - Flickr](#), лиценз CC 2.0

Автори: Stanimira Hadjimitova (CSCD), Janine Wurzer (WIDE Autriche), Sarai Martin (Mundubat), & Gitte Pedersen (KULU - WOMEN and DEVELOPMENT)

Редактор: Gea Meijers (WIDE+) & Emma Rainey (WIDE+)

Графичен дизайн: Stephanie Höglund (WIDE+)

Финансирано от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче принадлежат изцяло на техния(ите) автор(и) и не отразяват непременно възгледите и мненията на Европейския съюз или на Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (EACEA). За тях не носи отговорност нито Европейският съюз, нито EACEA.

Съкращения

CEDAW - Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените

GHG - парникови газове

XIVB - вирус на човешкия имунодефицит

MOT - Международна организация на труда

Библиография

García Gómez, A. (2023). Climate justice, health, and sexual and reproductive rights. Open Global Rights. <https://www.openglobalrights.org/climate-justice-health-sexual-reproductive-rights/>

IISD & WEDO. (2022). Gender Data Must Be the Bedrock of Climate Justice. <https://data2x.org/resource-center/gender-data-must-be-the-bedrock-of-climate-justice/>

Minority Rights Group. (2019). Minority and Indigenous Trends 2019 - Focus on climate justice. <https://minorityrights.org/resources/minority-and-indigenous-trends-2019-focus-on-climate-justice/>

Nygren, A., Kröger, M., & Gills, B. (2022). Global extractivisms and transformative alternatives. The Journal of Peasant Studies, 49(4): 734-759. <https://doi.org/10.1080/03066150.2022.2069495>

SRHR & Climate Justice Coalition. (2022). CLIMATE CHANGE, GENDER EQUALITY, AND SEXUAL AND REPRODUCTIVE HEALTH AND RIGHTS (SRHR). CSW66. https://womengenderclimate.org/wp-content/uploads/2022/03/CSW66-SRHR_20220308-English.pdf

Strumskyte, S., Ramos Magaña, S., & Bendig, H. (2022). Women's leadership in environmental action. OECD Environment Working Papers, No. 193, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/fo038d22-en>.

van Paassen, B. (2022). Why We Need Feminist Leadership for Climate Justice. Open Democracy. <https://www.opendemocracy.net/en/changemakers/climate-change-justice-feminist-leaders-rebuilding-world/>

WoMin. Right to say NO - Information Pack. <https://womin.africa/right-to-say-no-information-pack/>

Zheng, X., Lu, Y., Ma, C., Yuan, J., Chr Stenseth, N., Hessen, D.O., Tian, H., Chen, D., Chen, Y., & Zhang S. (2023). Greenhouse gas emissions from extractive industries in a globalized era. Journal of Environmental Management, (343). <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2023.118172>

За проекта

"Климатична справедливост и неравенство на половете" е проект, финансиран от ЕС по програма "Еразъм+", който стартира през декември 2022 г. и ще продължи три години. Проектът се ръководи от WIDE+ и транснационален консорциум от седем водещи партньори, сред които GenderCC, WIDE Австрия, GADIP, KULU Women and Development, Mundubat и Център за развитие на устойчиви общности. Основната цел е обучаемите да придобият инструменти, знания и методологии за разбиране и преодоляване на критичните връзки между неравенството на половете и климатичната криза.

Този информационен документ е част от поредица документи, които разглеждат конкретни теми, свързани с връзката между пола и климатичната справедливост. Той включва следните информационни документи:

- Пол и климатична справедливост
- Климатична справедливост, пол и енергия
- Климатична справедливост, пол и ЛГБТИК
- Климатична справедливост, пол и транспорт
- Климатична справедливост, пол и миграция
- Климатична справедливост, пол и екстрактивизъм

Можете да прочетете повече за проекта COPGendered на следния адрес: <https://wideplus.org/copgendered-project/>

Mundubat

Center for Sustainable Communities Development

